

Kvinnliga forskares villkor

I fyra artiklar som baseras på empiriska undersökningar och egna erfarenheter beskrivs och diskuteras situationen för de kvinnliga forskarna och forskarstuderandena vid universiteten. Karen Davies kartlägger kvinnornas successiva bortfall i en 'smalnande pyramid' inom utbildningssystemet. Rigmor Sylvén tar upp några konkreta orsaker till bortfallet: problemen med ekonomi och oförstående handledare drabbar kvinnorna hårdast. Genom djupintervjuer har Marianne Carlsson och Eva Magnusson konstaterat att den kvinnliga forskaren som trots allt framhårdar i sitt arbete är mer intresserad och envis än sina manliga kollegor. De kvinnliga teknologerna möter inga större problem på högskolan, hävdar Karin Sellberg, Ingegerd Sjöholm och Christina Skjöldebrand, men utanför högskolan möts de av misstro och har svårt att få arbete.

DEN SMALNANDE PYRAMIDEN

I det första numret av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* konstaterade vi att det fortfarande inte råder någon jämställdhet inom universiteten fastän kvinnorna har haft tillträde till dessa sedan 1873. Det finns två olika aspekter på detta jämställdhetsproblem som framförs i UHÄs rapport om Jämställdhetsforskning (UHÄ-rapport 1979:16): 'Det gäller dels en *yttre jämställdhet* i den meningen att det råder lika villkor för, och en jämn fördelning mellan, manliga och kvinnliga forskare. Det gäller dels också en *inre jämställdhet* som innebär att man erkänner att skilda manliga och kvinnliga referensramar påverkar val av forskningsobjekt och metod och att man medvetet försöker komplettera den dominerande "manliga" forskningen med en systematisk forskning ur ett "kvinnligt perspektiv".' Dessa två delar hör nära samman och påverkar varandra. I detta nummer är vi dock främst intresserade av den yttre jämställdheten. Vi vill titta närmare på snedfördelningen mellan manliga och kvinnliga forskare och forskarstuderande och dess orsaker.

Varför är det så svårt att rekrytera kvinnliga forskare och forskarstuderande? Varför

är det ännu svårare för kvinnor att göra akademisk karriär? Varför börjar inte fler kvinnor att doktorera? Och de som börjat – varför hoppar de av denna utbildning? Varför når de inte högre forskartjänster när de väl forskar? Dessa är väsentliga frågor som delvis besvaras av andra artiklar i detta nummer i tidskriften.

Forums kartläggning

Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Lund bildades bl a för att diskutera och klargöra dessa frågor. Som ett första steg i detta arbete tyckte vi inom Forum att det var viktigt att kartlägga den aktuella situationen. Hur många kvinnliga forskare/forskarstuderande finns det vid Lunds universitet? Var finns de? Vilka tjänster har de? Under våren 1979 gjorde jag en kartläggning av könsfördelningen bland forskarstuderande och forsknings- och undervisningspersonal vid Lunds universitet.¹ Jag tittade på läget både på institutionsnivå och på fakultetsnivå. Dessutom undersökte jag könsfördelningen när det gäller vissa försörjningsmöjligheter som doktoranderna har: utbildningsbidrag, assistent/amanuensis och forskningsassistenttjänst. En del av dessa resultat presenteras nedan.

Kartläggningen bekräftade vad vi redan visste:

- att kvinnorna är underrepresenterade bland forskarstuderande och forskare
- att dessa kvinnor är ojämnt fördelade mellan de olika institutionerna
- att det finns få kvinnor på de högre, fasta tjänsterna.

Forskarstuderande

Tabell 1 visar att bara en fjärdedel av alla forskarstuderande vårterminen 1979 var kvinnor. Den humanistiska fakulteten har den största andelen kvinnliga forskarstuderande (37 %) medan de naturvetenskapliga och tekniska ämnena har en betydligt lägre andel kvinnor (11–18 %). När det gäller den samhällsvetenskapliga fakulteten finner vi betydligt fler kvinnor när PEG-utbildning (psykologi efter grundexamen) inkluderas. Denna spärrade utbildning leder fram till psykologexamen och till legitimation som psykolog efter ytterligare praktik. Dessa siffror är intressanta med tanke på att kvinnorna idag utgör drygt hälften av de studerande på grundnivå. Det frapperande bortfallet sker alltså någonstans mellan grundutbildning och forskarutbildning. Det är tydligen så att kvinnor hellre satsar på kortare utbildningar och sedan yrkesarbete. (Man kanske skulle kunna hävda att kvinnorna är kloka som inte ger sig in i en forskarutbildning som har så otrygga och usla villkor som

Lunds studentkårs undersökning klart har belagt – se vidare Rigmor Sylvéns artikel, s 11).

Hur ser bortfallet ut?

Våren 1978 samlade Forums medlemmar in material om könsfördelningen på alla nivåer på ett antal institutioner. Av detta material framgick klart att kvinnorna blir allt färre högre upp i utbildningshierarkin. På några institutioner finns det ungefär lika liten andel kvinnor på grundnivå som i forskarutbildning, t ex nationalekonomiska institutionen. (A-nivå, dvs första termins-studerande: 18 % kvinnor, forskarutbildning: 13 % kvinnor.) Institutioner med en majoritet av kvinnor på grundutbildningen har emellertid ofta en betydligt mindre andel kvinnor i forskarutbildningen. På engelska institutionen är exempelvis andelen kvinnor 75 % på A-nivå, medan denna andel sjunker till 48 % i forskarutbildningen. Motsvarande siffror för sociologiska institutionen är 57 % kvinnor på A-nivå och 28 % på forskarutbildning. Institutioner som har fler kvinnliga än manliga doktorander, t ex romanska och konstvetenskapliga institutionerna, har trots det få kvinnor på högre undervisnings- och forskningstjänster, typ professor, docent, forskarassistent och ordinarie universitetslektor.

Varför är det så? Vi behöver betydligt fler undersökningar för att ta reda på de mer

Tabell 1. Antal aktivt studerande inom forskarutbildningen, vårterminen 1979, vid Lunds universitet

	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	
	2 037	76,8	614	23,2	2 651
Humanistisk fakultet	278	62,3	168	37,7	446
Juridisk fakultet	29	67,4	14	32,6	43
Tandläkarhögskolan	21	67,7	10	32,2	31
Samh fakultet (med PEG-utb)	465	71,6	184	28,4	649
Samh fakultet (utan PEG-utb)	407	76,3	126	23,6	533
Mat/Nat fakultet	401	81,0	94	19,0	495
Medicinsk fakultet	423	82,5	90	17,5	513
Teologisk fakultet	52	85,2	9	14,8	61
Lunds tekniska högskola	368	89,3	44	10,7	412

Tabell 2. Antal studerande i forskarutbildning vårterminen 1979 vid Lunds universitet. Fördelade efter fakultet och kön, utbildningsbidrag, ass/am-tjänst, forskningsrådsassistenttjänst

	HUMANISTISK FAKULTET					TEOLOGISK FAKULTET				
	Män		Kvinnor		Totalt	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	Antal	Antal	%	Antal	%	Antal
Forskarstuderande	278	62,3	168	37,7	446	52	85,2	9	14,8	61
Utbildningsbidrag	49	58,0	35	42,0	84	14	87,5	2	12,5	16
Ass/am-tjänst	31	65,0	17	35,0	48	8	80,0	2	20,0	10
Forskningsass	31	77,0	9	23,0	40	2	67,0	1	33,0	3

	JURIDISK FAKULTET					SAMHÄLLSVET.FAKULTET				
	Män		Kvinnor		Totalt	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	Antal	Antal	%	Antal	%	Antal
Forskarstuderande	29	67,4	14	32,6	43	407	76,3	126	23,6	533
Utbildningsbidrag	3	50,0	3	50,0	6	59	74,0	21	26,0	80
Ass/am-tjänst	-	-	-	-	-	45	71,0	18	29,0	63
Forskningsass	2	50,0	2	50,0	4	56	63,0	33	37,0	89

	MAT/NAT FAKULTET					LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLA				
	Män		Kvinnor		Totalt	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	Antal	Antal	%	Antal	%	Antal
Forskarstuderande	401	81,0	94	19,0	495	368	89,3	44	10,7	412
Utbildningsbidrag	74	84,0	14	16,0	88	21	95,5	1	4,5	22
Ass/am-tjänst	136	78,0	38	22,0	174	175	90,0	20	10,0	195
Forskningsass	114	89,0	14	11,0	128	117	85,0	20	15,0	137

	MEDICINSK FAKULTET				
	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	Antal
Forskarstuderande	423	82,5	90	17,5	513
Utbildningsbidrag	22	81,0	5	19,0	27
Ass/am-tjänst	80	78,0	22	22,0	102
Forskningsass	9	82,0	2	18,0	11

Forskarstuderande hänför sig till antalet studerande i forskarutbildning med aktivitet över 0 procent vid respektive fakultet.

eller mindre dolda mekanismerna som åstadkommer detta. Utifrån våra egna erfarenheter kan vi peka ut några faktorer som verkar vara av betydelse.Handledning och handledare tycks spela en viktig roll. Vi kvinnor behöver mycket uppmuntran för att tro på oss själva. Våra handledare kanske 'sviker' oss här. Men det finns andra väsentliga aspekter. Vår handledare (som sannolikt är en man) kanske inte är särskilt intresserad av sådana problemställningar, som vi som kvinnor tycker är intressanta. Han kanske inte förväntar sig samma begåvning, kunnighet, intresse och satsning från sin kvinnliga student som från sin manlige påläggskalv. Kanske ligger det närmare till hands för honom att känna kollegial respekt och seriöst intresse för sina manliga adepter. Han kanske inte förstår vårt arbetssätt (mer kollektivt?) eller inte har förståelse för vår situation när det kör ihop sig hemma. Dessutom är ofta anställningsmöjligheterna inom forskningen beroende av informella kontaktnät, dvs män rekommenderar män. Det är svårt att säga i vilken utsträckning detta drabbar kvinnor men våra erfarenheter säger att det händer.

Försörjningsmöjligheter

Direkt diskriminering är svår att bevisa. När det gäller försörjningsmöjligheter för forskarstuderande i form av utbildningsbidrag, assistent/amanuens tjänst och forskningsassistenttjänst visade min undersökning att de kvinnliga forskarstuderandena innehar dessa i ungefärlig proportion till sin andel av samtliga forskarstuderande (med mindre variationer för olika fakulteter) se tabell 2. Mot bakgrund av tabellen framgår att det är tveksamt om kvoteringen av utbildningsbidrag (minst en tredjedel till det underrepresenterade könet) som har föreslagits av UHÄs arbetsgrupp för jämställdhetsforskning (se UHÄ-rapport 1979:16) skulle hjälpa särskilt mycket för att få in fler kvinnliga doktorander. Det är få personer överhuvudtaget (en sjundedel) som får detta stipendium och dessutom finns det risk för att en kvotering får den negativa konsekvensen att kvinnorna slussas över på utbildningsbidrag medan männen placeras på tjänster

och forskningsanslag. Utbildningsbidraget har sällan meriteringsvärde för tjänster, vilket däremot tidigare tjänsteinnehav har. Förslaget skulle därför kunna resultera i att kvinnorna får ett sämre utgångsläge i den akademiska karriären.

När det gäller antalet passiva studerande, dvs studerande som har registrerat sig på institutionen men som uppger att de inte studerar aktivt, är det intressant att titta på siffrorna. Av samtliga registrerade manliga forskarstuderande vårterminen 1979 var andelen passiva 21,4 %. Motsvarande siffra för kvinnorna var 24,5 %. Skillnaden mellan män och kvinnor är inte speciellt stor. Men det står klart att stora grupper av forskarstuderande har hinder av olika slag beträffande sin forskarutbildning.

Forsknings- och undervisningstjänster

Hur ser det ut när det gäller forsknings- och undervisningstjänster vid Lunds universitet? Tabell 3 visar den påtagliga snedfördelningen mellan könen. De högre, fasta tjänsterna innehas av män. Däremot finner man betydligt fler kvinnor i de osäkra och tidskrävande undervisningstjänsterna typ extra ordinarie universitetslektor, vikarierande universitetslektor och administrativa tjänster som amanuens och assistent. Det är särskilt anmärkningsvärt att kvinnorna anses passa till studievägledare (cirka 38 % av alla studievägledare är kvinnor) men däremot inte till studierektorer, av vilka andelen kvinnor endast är 17 %. Vi finner många kvinnor som försörjer sig på sk 'lösa timmar' – ett annat tecken på kvinnans låga och osäkra position i universitetets feodala struktur.

Jag har vidare sett på könsfördelningen över tjänster fakultetsvis och fann ett klart samband mellan andelen kvinnliga forskarstuderande och andelen kvinnlig forsknings- och undervisningspersonal. De institutioner/fakulteter som har fler kvinnliga lärare har också fler kvinnliga forskarstuderande. Man kan av det dra den slutsatsen att fler kvinnliga forskarstuderande resulterar i fler kvinnor med forsknings- och undervisningstjänster, samtidigt som en större andel kvinnor av forsknings- och undervisnings-

Tabell 3. Antal forsknings- och undervisningspersonal vid Lunds universitet vårterminen 1979. Fördelade efter kön

	Män		Kvinnor		Totalt
	Antal	%	Antal	%	
Prof/bitr prof	263	94,6	15	5,4	278
Docent	138	91,4	13	8,6	151
Forskarass	101	87,1	15	12,9	116
Univ lekt	98	91,6	9	8,4	107
e univ lekt	121	75,6	39	24,4	160
vik univ lekt/lösa tim (ofullständig uppgift)	69	71,9	27	28,1	96
univ adj	33	86,8	5	13,2	38
Ass/am	544	79,4	141	20,6	685
Forskningsass	315	81,9	70	18,1	385
Studierektor	43	82,7	9	17,3	52
Studievägledare	43	62,3	26	37,7	69
Totalt*	1 725	82,7	360	17,3	2 085

* Studierektorerna ingår inte i dessa siffror då de i regel även har annan tjänst.

Beträffande lägre tjänster, typ ass/am-tjänster, forskningsass-tjänster, kan en person inneha två tjänster och dessa har då redovisats som två tjänster.

personal troligen innebär en ökad rekrytering av kvinnliga forskarstuderande. Det är viktigt för de kvinnliga studerandena att få identifikationsobjekt. Den största andelen kvinnlig forsknings- och undervisningspersonal vid Lunds universitet finns på humanistisk fakultet (32,1 % av all forsknings- och undervisningspersonal är kvinnor). På denna fakultet finner man också den högsta andelen kvinnliga forskarstuderande (37,7 %). På Lunds tekniska högskola däremot är andelen kvinnlig forsknings- och undervisningspersonal och kvinnliga forskarstuderande 9,6 % respektive 10,6 %. Dessutom är dessa kvinnor ojämnt fördelade mellan de olika sektionerna – de flesta finns vid K- och A-sektionerna (kemi och arkitektur). En relativt hög andel kvinnor, jämfört med andra fakulteter, finns vid Tandläkarhögskolan där kvinnorna har 30,1 % av tjänsterna. Mitt material visar också att kvinnorna lyser med sin frånvaro på de högre tjänsterna på matematisk/naturvetenskaplig fakultet. Här finns ingen kvinnlig professor, en enda kvinnlig docent och en kvinnlig forskarassistent, trots att det finns ganska många kvin-

nor i lägre tjänster, särskilt på sektionerna för kemi och biologi-geovetenskap.

Slutsatser

Här har jag givit en kortfattad bild av könsfördelningen bland forskarstuderande och forskare vid Lunds universitet. Som påpekades ovan är detta bara ett första steg mot att kunna få reda på varför det finns så få kvinnliga forskare. Och varför är det viktigt att få in fler kvinnor i forskningen? Är det bara för att nå den yttre jämställdheten inom högskolan? Svaret är enligt min mening nej. Ett ökat antal kvinnor i forskningen är viktigt dels för att kunna påverka och ändra den nuvarande forskningsstrukturen, som på många sätt är omänsklig och improduktiv, dels för att inkorporera nya forskningsinriktningar. Det faktum att det finns så få kvinnliga forskare kan tolkas som en varningssignal till oss. Det måste vara något fel med den nuvarande forskningsstrukturen eftersom kvinnorna inte lockas av den. Vi måste därför ifrågasätta forsknings- och universitetsstrukturen för att kunna åstadkom-

ma förändringar som kan leda till en yttre och inre jämställdhet på universiteten.

NOT

1. Karen Davies, Karin Widerberg: *Rapport rörande projektet Kvinno- och jämställdhetsforskning vid Lunds universitet*. Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Lund, 1979.

Karen Davies

Forum för kvinnliga forskare
och kvinnoforskning
Magistratsv 55 N
222 44 Lund